

Jelenia Góra, 07.08.2023 r.

dr hab. Piotr Gryszel, prof. UEW
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Katedra Marketingu i Zarządzania Gospodarką Turystyczną
ul. Nowowiejska 3, 58-500 Jelenia Góra
e-mail: piotr.gryszel@ue.wroc.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Artura Żyto

**pt. „Znaczenie materialnego dziedzictwa kulturowego rejonu Gór Stołowych dla rozwoju
turystyki kulturowej”**

napisanej pod kierunkiem

**dr hab. Klaudiusza Świącickiego, prof. UAM i dra Mateusza Rogowskiego (promotor pomocni-
czy).**

1. Wstępna opinia

Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego wykorzystania do rozwoju turystyki kulturowej doczekała się wielu badań naukowych oraz bogatej literatury przedmiotu. Stosunkowo rzadko jednak bada się dziedzictwo kulturowe w odniesieniu do obszarów przyrodniczo cennych. Badając ruch turystyczny na obszarach parków narodowych badacze najczęściej skupiają się na walorach przyrodniczych tych obszarów, dysfunkcjach turystyki, nadmiernym ruchu turystycznym i zagrożeniach z tego płynących. Rzadko spotyka się badania odnoszące się do dziedzictwa kulturowego obszarów przyrodniczo cennych. Propozycja wykorzystania walorów kulturowych jako alternatywy dla walorów przyrodniczych i ich uzupełnienia w ofercie turystycznej obszaru parku narodowego to rozwiązanie innowacyjne z punktu widzenia naukowego i praktycznego. W tym kontekście rozprawa doktorska mgra Artura Żyto wypełnia znaczną lukę badawczą, a podjęty temat jest aktualny i istotny dla teorii nauk o Ziemi i środowisku. Dlatego też pracę tę należy ocenić pozytywnie.

2. Problematyka rozprawy doktorskiej

Podjęta problematyka badawcza jest nadal relatywnie nowa w naukach o Ziemi i środowisku. Zachowania turystów na obszarach przyrodniczo cennych, wielkość, strukturę i motywy

podróży turystycznych opisywano wielokrotnie. Podobnie bogatą literaturę posiada turystyka kulturowa. Można stwierdzić, że dorobek naukowy w tym zakresie jest bardzo duży i znaczący. Jednak badania te zazwyczaj prowadzone były rozłącznie. Badając turystykę przyrodniczą najczęściej pomijano aspekty dziedzictwa kulturowego, a badając turystykę kulturową nie zwracano dużej uwagi na dziedzictwo przyrodnicze. Zapewne wynika to z faktu, że niewiele polskich parków narodowych posiada na tyle bogate dziedzictwo kulturowe aby mogło ono stanowić samodzielną ofertę turystyczną. Zazwyczaj jest ono tylko uzupełnieniem bogatych walorów przyrodniczych, które stanowią główny motyw podejmowanych podróży turystycznych.

Obecnie wiele obszarów przyrodniczo cennych boryka się z problemami nadmiernego ruchu turystycznego i jego kumulacji w najcenniejszych przyrodniczo rejonach, które tym samym uważane są przez turystów za najbardziej atrakcyjne i wymagające odwiedzenia. Zarządzający tymi obszarami próbują wszelkimi sposobami ograniczać skutki nadmiernego ruchu turystycznego wprowadzając różnego rodzaju ograniczenia, limitowane wejścia, wysokie, mające zniechęcać opłaty, ograniczając działalność promocyjną. Prowadzone są też działania mające na celu rozproszenie ruchu turystycznego po całym obszarze parku narodowego lub obszaru przyrodniczo cennego i likwidowanie tzw. „dzbanków miodu” przyciągających największą liczbę turystów. Niewątpliwie takim obszarem o nadmiernym ruchu turystycznym są Góry Stołowe i funkcjonujący na ich obszarze Park Narodowy Gór Stołowych (PNGS). Obszar ten posiada bogate dziedzictwo kulturowe, które może być z powodzeniem wykorzystane jako rozszerzenie oferty turystycznej tego rejonu, a tym samym częściowe odciążenie turystów od najcenniejszych przyrodniczo obszarów parku narodowego. Trafnie zauważył to mgr Artur Żyto, który zaproponował alternatywne dla szlaków turystycznych ukazujących dziedzictwo przyrodnicze, szlaki dziedzictwa kulturowego.

Te i inne czynniki powodują, że podjęty przez mgr Artura Żyto temat turystyki kulturowej na obszarze przyrodniczo cennym jakim są Góry Stołowe jest szczególnie aktualny i może być kontynuowany w dalszych badaniach naukowych. Ma on także charakter praktyczny i aplikacyjny pozwalający na wdrożenie podobnej metodologii rozpraszania ruchu turystycznego w innych parkach narodowych.

3. Ocena metodyki badawczej

Recenzowana praca doktorska wpisuje się w główny nurt badań nad zachowaniami konsumentów turystycznych i zarządzaniem obszarem recepcji turystycznej, ze szczególnym uwzględnieniem tworzenia oferty turystycznej. Można ją zaliczyć do prac z pogranicza nauk o Ziemi i środowisku oraz ekonomii i zarządzania, z przewagą tej pierwszej dyscypliny.

Głównym celem rozprawy było określenie znaczenia materialnych obiektów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki kulturowej na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych oraz na terenie gmin z nim sąsiadujących (s.7). Dodatkowo Doktorant sformułował cztery szczegółowe cele poznawcze, dwa cele metodyczne oraz jeden cel teoretyczny i jeden aplikacyjny, co miało doprowadzić do opracowania propozycji przebiegu tematycznych szlaków kulturowych/ścieżek edukacyjnych w rejonie Parku Narodowego Gór Stołowych wraz z ich geowizualizacją.

Po lekturze rozprawy, należy stwierdzić, że **zakładany cel główny oraz cele szczegółowe zostały osiągnięte** przez Doktoranta.

Autor postawił też pięć hipotez badawczych co jest typowe dla tego typu badań. Hipotezy **zweryfikowano** w trakcie badań **pozytywnie**. Potwierdzają je wyniki przeprowadzonych badań ankietowych, badań terenowych oraz wywiady z ekspertami.

Realizacja postawionych celów badawczych oraz weryfikacja hipotez była możliwa dzięki szerokim i różnorodnym badaniom własnym Doktoranta. Autor zastosował metodę triangulacji badań ilościowych i jakościowych. Takie podejście badawcze zapewnia wyższą jakość prowadzonych badań, ogranicza błędy pomiaru oraz daje możliwość wyciągnięcia szerszych wniosków.

Do przeprowadzenia oceny atrakcyjności obiektów dziedzictwa kulturowego na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych Autor zastosował metodę bonitacji punktowej, która jest metodą prostą a tym samym posiada wiele ograniczeń. Największą jej wadą jest subiektywny dobór wartości punktowych dla poszczególnych kryteriów. Autor jest jednak świadomy tych ograniczeń i przedstawił przykłady zastosowania tej metody w różnych pracach naukowych, poczynając od prac Stanisława Leszczyckiego z 1937 roku. Godną docenienia jest „mrówcza” praca jaką przy waloryzacji obiektów dziedzictwa kulturowego wykonał Autor.

Doktorant stworzył bardzo szczegółowy i rozbudowany kwestionariusz ankietowy zawierający 29 pytań i metryczkę, co pozwoliło na zebranie opinii 815 respondentów, którzy odwiedzili Park Narodowy Gór Stołowych. Badania właściwe zostały poprzedzone badaniami pilotażowymi na próbie 104 osób, które pozwoliły na weryfikację kwestionariusza ankietowego i modyfikację pytań w nim zawartych. Z metodologicznego punktu widzenia jest to działanie godne pochwały, ponieważ rzadko zdarza się aby badania pilotażowe były wykonywane na tak dużej próbie. Dodatkowo należy zaznaczyć, że obszerność i szczegółowość kwestionariusza ankietowego nie sprzyjała jego wypełnianiu. Tym bardziej należy docenić liczbę 815 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy. Należy też zaznaczyć, że Autor nie podał kryteriów doboru wielkości próby badawczej. Wydaje się ona znacząco przesadzona. Biorąc pod uwagę, że

PNGS odwiedza rocznie około 1,2 mln turystów, przy standardowej wielkości frakcji 50%, poziomie istotności 0,05 i dopuszczalnym błędzie statystycznym 5% (standardowe wielkości badawcze) próbą minimalną są 323 kwestionariusze. Autor przebadiał 2,5 krotnie więcej respondentów. Czy dzięki temu otrzymał bardziej dokładne wyniki? Na pewno nakład pracy był znacznie większy.

Uzupełnieniem badań turystów było badanie przeprowadzone wśród 7 ekspertów związanych z organizacją turystyki w Górach Stołowych, lub/i posiadających dużą wiedzę krajoznawczą na temat badanego obszaru. Ich opinie posłużyły Autorowi do weryfikacji postawionych hipotez oraz stworzenia koncepcji szlaków kulturowych.

Doktorant szczegółowo przedstawił w formie tabel i schematów procedurę przeprowadzonych badań, wykazał się też biegłą znajomością metod analizy statystycznej, konsekwentnie stosując je przy opisie związków przyczynowo-skutkowych i analizie zależności zjawisk.

4. Struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska to 393 strony sformatowanego maszynopisu podzielonego na siedem rozdziałów ułożonych logicznie. Zasadnicza część pracy to 281 stron maszynopisu. Pozostałe 112 stron to załączniki. Rozdział pierwszy to opis celu, przedmiotu i zakresu pracy, metodyki badań i uzasadnienie podjętej problematyki badawczej. W rozdziale drugim Autor dokonał przeglądu literatury dotyczącej turystyki kulturowej i turystyki na obszarach parków narodowych. Rozdział trzeci to ogólnogeograficzny opis obszaru badań – rejonu Gór Stołowych. Tutaj Doktorant przyjął słuszną koncepcję posługiwania się określeniem rejon Gór Stołowych zamiast określenia region Gór Stołowych. Rozdział czwarty poświęcony jest materialnemu dziedzictwu kulturowemu rejonu Gór Stołowych opisanemu w układzie gminnym. W rozdziale piątym Autor skupił się na opisie kulturowych zasobów turystycznych Parku Narodowego Gór Stołowych. W tym rozdziale znajduje się również ocena atrakcyjności obiektów dziedzictwa kulturowego na obszarze PNGS dokonana metodą bonitacji punktowej. Rozdział szósty to wyniki przeprowadzonych wśród turystów badań ankietowych. Natomiast rozdział siódmy dotyczy perspektyw rozwoju turystyki kulturowej w rejonie Parku Narodowego Gór Stołowych. Przedstawiono tu wyniki wywiadów przeprowadzonych z ekspertami, dobre praktyki w udostępnianiu obiektów dziedzictwa kulturowego na obszarze irlandzkich parków narodowych oraz propozycje wytyczenia szlaków kulturowych na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych.

Struktura pracy jest tradycyjna i odpowiednia dla tego typu opracowania. Poczynając od części metodologicznej, poprzez część teoretyczną, badania empiryczne, po dyskusję, wnioski

i rekomendacje. Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Część teoretyczna stanowi 34% całości, część empiryczna 53% całości, metodologiczna tylko 5% całości, a pozostałe 8% to wstęp, zakończenie oraz wykaz bibliografii. Dodatkowe 112 stron zajmują załączniki. Taka struktura pracy jest strukturą bardzo dobrą, ponieważ część empiryczna przeważa nad teoretyczną. Świadczy to o dużej samodzielności badawczej Doktoranta, który umiejętnie wykorzystuje wyniki dociekań innych badaczy do własnych badań empirycznych.

5. Wykorzystane pozycje literaturowe

Do przygotowania pracy Doktorant wykorzystał 211 pozycji literaturowych (w tym 24 zagraniczne), 1 akt prawny oraz 37 źródeł internetowych. W pracy wykorzystano różnorodne źródła – pozycje książkowe, artykuły z czasopism naukowych, ekspertyzy i dokumenty wewnętrzne oraz strony internetowe. Na pochwałę zasługuje również rozsądne korzystanie przez Autora z zasobów internetowych. Netografia nie dominuje nad klasyczną bibliografią. Wykorzystane pozycje literaturowe są aktualne i ukazują najnowsze trendy badawcze. Aż 54 pozycje literatury pochodzą z lat 2015-2022, a pozycje sprzed 2000 roku cytowane są stosunkowo rzadko – głównie są to pozycje uważane za klasyczne. Należy też zaznaczyć, że 39 cytowanych pozycji literaturowych dotyczy bezpośrednio Gór Stołowych. Brakuje natomiast prac autorów czeskich i ich spojrzenia na dziedzictwo kulturowe Gór Stołowych jako regionu transgranicznego.

6. Szczegółowa ocena merytoryczna poszczególnych części rozprawy

Odwołując się do wstępu recenzji, pracę mgr Artura Żyto oceniam pozytywnie. Autor podjął się dość trudnego zadania kompleksowej inwentaryzacji kulturowych zasobów turystycznych na obszarze PNGS. Biorąc pod uwagę, że spora część z nich jest trudno dostępna i nie jest znana powszechnie, zadanie to wymagało dużego nakładu pracy. Doktorantowi udało się zgromadzić ponad osiemset poprawnie wypełnionych kwestionariuszy ankietowych oraz siedem wywiadów z ekspertami. Każdy badacz wie, że przy ograniczonych środkach na badania, bez możliwości korzystania z usług wyspecjalizowanych podmiotów zewnętrznych, nie jest to zadanie łatwe. Udało się zatem wypełnić lukę badawczą w badaniach nad ruchem turystycznym na obszarach przyrodniczo cennych. Niemniej jednak warto poczynić pewne szczegółowe zastrzeżenia. Część z nich może być dyskusyjna, ale mam nadzieję, że uwagi te pomogą Doktorantowi odpowiednio ukierunkować swoje przyszłe badania i dopracować warsztat badawczy.

Rozdział pierwszy zatytułowany jako Wprowadzenie zawiera wszystkie istotne elementy, w tym uzasadnienie wyboru tematyki pracy, założenia metodyczne (cele, hipotezy) oraz opis

struktury pracy. Szczegółowo opisano cele badawcze, metody i efekty ich realizacji (tab. 1). W pracy zabrakło mi jednak klasycznego wstępu, w którym Autor przedstawia pewien kontekst badawczy, często nawet w sposób dość rozbudowany. Tu Doktorant przechodzi od samego początku do bardzo konkretnych rozważań. To konkretne podejście badawcze będzie konsekwentnie kontynuowane w dalszych częściach pracy.

W rozdziale drugim Autor dokonuje przeglądu literatury z zakresu turystyki kulturowej, podaje definicje turystyki kulturowej i kulturowo-przyrodniczej. Nie formułuje własnej definicji turystyki kulturowej ale też nie wskazuje, którą definicję przyjmuje za jego zdaniem najbardziej właściwą. Dokonuje też przeglądu typologii turystów kulturowych zaproponowanych przez innych autorów. Na tym etapie nie wspomina kogo będzie uznawał za turystę kulturowego. W dalszej części rozdziału Autor opisuje walory kulturowe polskich parków narodowych oraz wielkość ruchu turystycznego na ich terenie.

Rozdział trzeci to charakterystyka ogólnogeograficzna obszaru badań, przez który Autor rozumie rejon Gór Stołowych, czyli teren Parku Narodowego Gór Stołowych wraz z przyległymi do niego gminami: Kudowa-Zdrój, Szczytna, Radków i Lewin Kłodzki oraz powiązanymi funkcją turystyczną gminami Polanica-Zdrój i Duszniki-Zdrój. Tak określony obszar badawczy wydaje się być logiczny ze względu na powiązania funkcjonalne i generowany ruch turystyczny. Wspomniane gminy przed laty utworzyły konsorcjum promocyjne pod nazwą „Turystyczna Szóstka” i w takim zakresie promowały Góry Stołowe jako destynację turystyczną. W tym rozdziale Autor opisuje także historię rozwoju ruchu turystycznego w rejonie Gór Stołowych.

Z obowiązku recenzenta należy zaznaczyć, że wspomniany na 55 stronie czeski król to Jerzy z Podiebradów a Johann Wolfgang von Goethe odwiedził Góry Stołowe jako badacz natury, geolog i specjalista z zakresu górnictwa.

W rozdziale czwartym Autor dokonał przeglądu materialnego dziedzictwa kulturowego rejonu Gór Stołowych. Inwentaryzacja jest szczegółowa i wykonana w sposób zwięzły. Uzupełniają ją bogaty materiał zdjęciowy wykonany osobiście przez Autora w różnych okresach pisania pracy, co skrupulatnie zaznaczono w opisie.

W rozdziale piątym Autor przeprowadził inwentaryzację terenową zasobów kulturowych Parku Narodowego Gór Stołowych. Zidentyfikował 114 miejsc i dokonał ich typologii wyodrębniając pięć grup zasobów: osadnicze, poeksploatacyjne, turystyczne, religijne oraz mieszane. Całość inwentaryzacji jest bogato ilustrowana materiałem zdjęciowym oraz przedstawiona na mapach. W tym rozdziale Doktorant dokonał także oceny atrakcyjności obiektów dziedzictwa kulturowego na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych metodą bonitacji

punktowej. Metoda bonitacji punktowej ma swoje ograniczenia i należy jej używać z dużą rozważą aby była obiektywna. Atrakcyjność turystyczna natomiast to złożona zmienna, na którą wpływ mają liczne zmienne objaśniające (cechy). Nierozważne dobranie cech może zaburzyć obiektywność oceny. Dla oceny atrakcyjności obiektu dziedzictwa kulturowego Autor przyjął 8 zmiennych objaśniających (cech). W moim odczuciu cechy *unikatowość obiektu w skali PNGS* i *unikatowość obiektu w skali rejonu PNGS* są ze sobą zbyt mocno skorelowane. PNGS i rejon PNGS to zbyt małe obszary aby do oceny punktowej rozgraniczać je. Być może lepszą cechą byłaby cecha *unikatowość obiektu w skali ziemi kłodzkiej*? Obszar PNGS jest bowiem bardzo mocno powiązany funkcjonalnie z całym regionem ziemi kłodzkiej. Zastosowanie tych dwóch skorelowanych ze sobą cech spowodowało, że na przykład Pomnik ofiar I wojny światowej w Karłowie jest jedynym tego typu obiektem na obszarze PNGS i w rejonie PNGS, i dzięki temu stał się największą atrakcją dziedzictwa kulturowego PNGS, co w moim subiektywnym odczuciu nie jest do końca zgodne z rzeczywistością. Powyższa uwaga nie umniejsza jednak faktu, że przeprowadzona przez Autora waloryzacja wykonana jest z dużą dokładnością i obejmuje wiele bardzo mało znanych ogółowi turystów, a nawet pasjonatów turystyki i krajoznawców, obiektów.

Rozdział szósty ma zasadnicze znaczenie dla całości pracy, ponieważ prezentuje wyniki przeprowadzonych badań ankietowych wśród turystów odwiedzających PNGS. Autor prezentuje wyniki badań pilotażowych, na podstawie których dokonał modyfikacji pytań w kwestionariuszu ankietowym. Wyniki badań zasadniczych przedstawione są w sposób czytelny i bardzo precyzyjny, a ich interpretacja jest pełna i szczegółowa. Doktorant dokonał też szczegółowej analizy statystycznej wyników badań ankietowych ukazując pewne zależności. Analizę statystyczną Autor przeprowadził mechanicznie bez większej refleksji. Na stronach 177-178 prezentuje wyniki przeprowadzonego testu niezależności dla osób korzystających z komentarzy pilota lub przewodnika. Takich osób w badanej próbie było tylko 2% i wyniki testu w tym przypadku nie mają większego znaczenia diagnostycznego.

W wyniku przeprowadzonej analizy statystycznej otrzymanych odpowiedzi Doktorant dokonał segmentacji turystów odwiedzających obszar PNGS. Wyodrębnił trzy segmenty (skupiska) turystów kulturowych. Ze względów marketingowo-promocyjnych uzasadnionym byłoby nazwanie tych segmentów i wykorzystanie ich przy tworzeniu przyszłej oferty turystycznej PNGS. Tworząc propozycje szlaków kulturowych w dalszej części pracy Autor nie wskazał, dla którego z wyodrębnionych segmentów dedykowane są poszczególne szlaki.

W rozdziale siódmym Doktorant prezentuje wyniki przeprowadzonych wywiadów z siedmioma ekspertami oraz przykłady udostępnienia parków narodowych dla celów turystyki

kulturowej w Irlandii. Zasadniczą częścią rozdziału jest punkt 7.3. prezentujący geowizualizację przebiegu potencjalnych szlaków kulturowych na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych. Doktorant zaproponował 13 autorskich szlaków kulturowych – 2 szlaki górnicze, 3 szlaki prowadzące śladami pierwszych turystów, 3 szlaki osadnicze, 1 szlak sakralny, 2 szlaki zapomniane Góry Stołowe, 1 trasę rzeźby w kamieniu i 1 trasę dawnych widokówek. Dla poszczególnych szlaków określono ich nazwę, długość, orientacyjny czas przejścia, motyw przewodni szlaku i obiekty dziedzictwa kulturowego, wskazano pozostałe walory turystyczne na szlaku, określono atrakcyjność turystyczną szlaku, pojemność i przepustowość, wskazano strefę natężenia ruchu turystycznego i dokonano opisu szlaku. Całość ilustrowana jest profilem hipsometrycznym trasy i mapą przebiegu. Należy zastanowić się też, które z tych szlaków powinny być wytyczone i promowane jako priorytetowe, ponieważ równoczesne stworzenie trzynastu szlaków kulturowych nie będzie do końca efektywne i wywoła pewien chaos promocyjny.

Zakończenie pracy jest rozbudowane (8 stron) i zawiera najważniejsze wnioski wynikające z pracy i przemyślenia Autora. Wskazano w nim w jaki sposób zrealizowano postawione cele oraz jak zweryfikowano hipotezy badawcze.

7. Ocena formalna i językowa pracy

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest staranna i estetyczna pod względem edytorskim. Zachowano jednolitą kolorystykę wszystkich tabel i rysunków. Prezentowane w pracy ilustracje są bardzo dobrej jakości, a większość współczesnych zdjęć Doktorant wykonał samodzielnie. Pochwalić należy również dwustronne wydrukowanie pracy, co jest działaniem proekologicznym.

Doktorant używa referencji nawiasowych w systemie harwardzkim, stosując je konsekwentnie w całej pracy.

Pan mgr Artur Żyto posługuje się dobrym językiem naukowym, ale nie ustrzegł się kilku potknięć, np. na stronie 181 czytamy: *pozyskiwanie informacji ze strony internetowej PNGS wskazało 16,2% z 815 osób badanych. Wyniki przeprowadzonego testu niezależności $\chi^2 = 10.26$, $df=1$, $\phi = 0.12$, $p=0.001$ świadczą, że wśród badanych zainteresowanych obiektami kulturowymi udział osób korzystających z map (22,9%) był istotnie większy w porównaniu do udziału osób, które nie wyraziły zainteresowania obiektami kulturowymi w GS (13.5%)*. Zdanie to nie jest zrozumiałe. Na stronie 159 powinno być: *najchętniej odwiedzaną miejscowością była odwiedzanymi miejscowościami były Kudowa-Zdrój, Wambierzyce, Duszniki-Zdrój, Polanica-Zdrój i Radków*. Na stronie 137 (trzeci akapit) powinno być sposobom organizacji. Na stronie 78 czytamy, że *miejscowość otrzymała prawa miejskie z rąk króla czeskiego Jana*

Luksemburczyka w I połowie XIX wieku – Jan Luksemburski żył w XIV wieku. Na stronie 67 Autor pisze, że Wambierzyce to *ośrodek pielgrzymkowy, związany z kultem obrazu Matki Boskiej Wambierzyckiej - Królowej Rodzin*. Jest on związany z kultem figury Matki Boskiej. Na stronie 60 czytamy że, **możliwość zdobycia najwyższego szczytu Gór Stołowych była możliwa dzięki...** - możliwość – możliwa.

Mimo przedstawionych uwag, pod względem redakcyjnym i lingwistycznym, a także w zakresie stosowania poprawnych zasad dla odsyłaczy bibliograficznych, pracę oceniam wysoko.

8. Pytania problemowe

Po lekturze rozprawy doktorskiej mam do Autora następujące pytania szczegółowe:

- 1) Które z zaproponowanych przez Doktoranta szlaków kulturowych powinny mieć dla Parku Narodowego Gór Stołowych charakter priorytetowy?
- 2) Czy istnieje możliwość uzupełnienia zaproponowanych szlaków kulturowych o czeskie dziedzictwo tego obszaru? Czy zdaniem Doktoranta istnieje taka potrzeba?

9. Konkluzja końcowa

Przedstawione w recenzji krytyczne uwagi i sugestie nie zmieniają mojej pozytywnej opinii o pracy. Przedłożona mi do recenzji praca doktorska spełnia ustawowe kryteria określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 z późniejszymi zmianami) tj.:

- 1) Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki kulturowej na obszarze przyrodniczo cennym jakim jest park narodowy, w tym przypadku Park Narodowy Gór Stołowych. Doktorant w wyniku przeprowadzonych badań wskazał trzynaście autorских propozycji szlaków kulturowych na obszarze Parku Narodowego Gór Stołowych.
- 2) Prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie nauki o Ziemi i środowisku, co wykazano w części teoretycznej pracy.
- 3) Potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta. Doktorant przeprowadził samodzielnie badania ankietowe, wywiady z ekspertami, dokonał inwentaryzacji i waloryzacji zasobów kulturowych badanego obszaru.

Do najważniejszych walorów pracy należy zaliczyć:

- oryginalność podjętego problemu badawczego, czym wypełniono lukę badawczą,
- jasny i klarowny wywód naukowy, poparty odpowiednimi argumentami,
- właściwe podejście metodologiczne, odpowiedni dobór metod badawczych oraz triangulację badań ilościowych i jakościowych,
- odpowiedni język przekazu,
- umiejętność formułowania samodzielnych wniosków.

Podsumowując stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Artura Żyto pt. *Znaczenie materialnego dziedzictwa kulturowego rejonu Gór Stołowych dla rozwoju turystyki kulturowej* spełnia ustawowe warunki stawiane pracom doktorskim i wnoszę do Rady naukowej dyscypliny nauki o Ziemi i środowisku Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o jej dopuszczenie do dalszego procedowania oraz do publicznej obrony.

Mając na uwadze wysoki poziom naukowy pracy wnoszę również o jej wyróżnienie a Autora zachęcam do zgłoszenia pracy w konkursach organizowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki lub inne instytucje.

